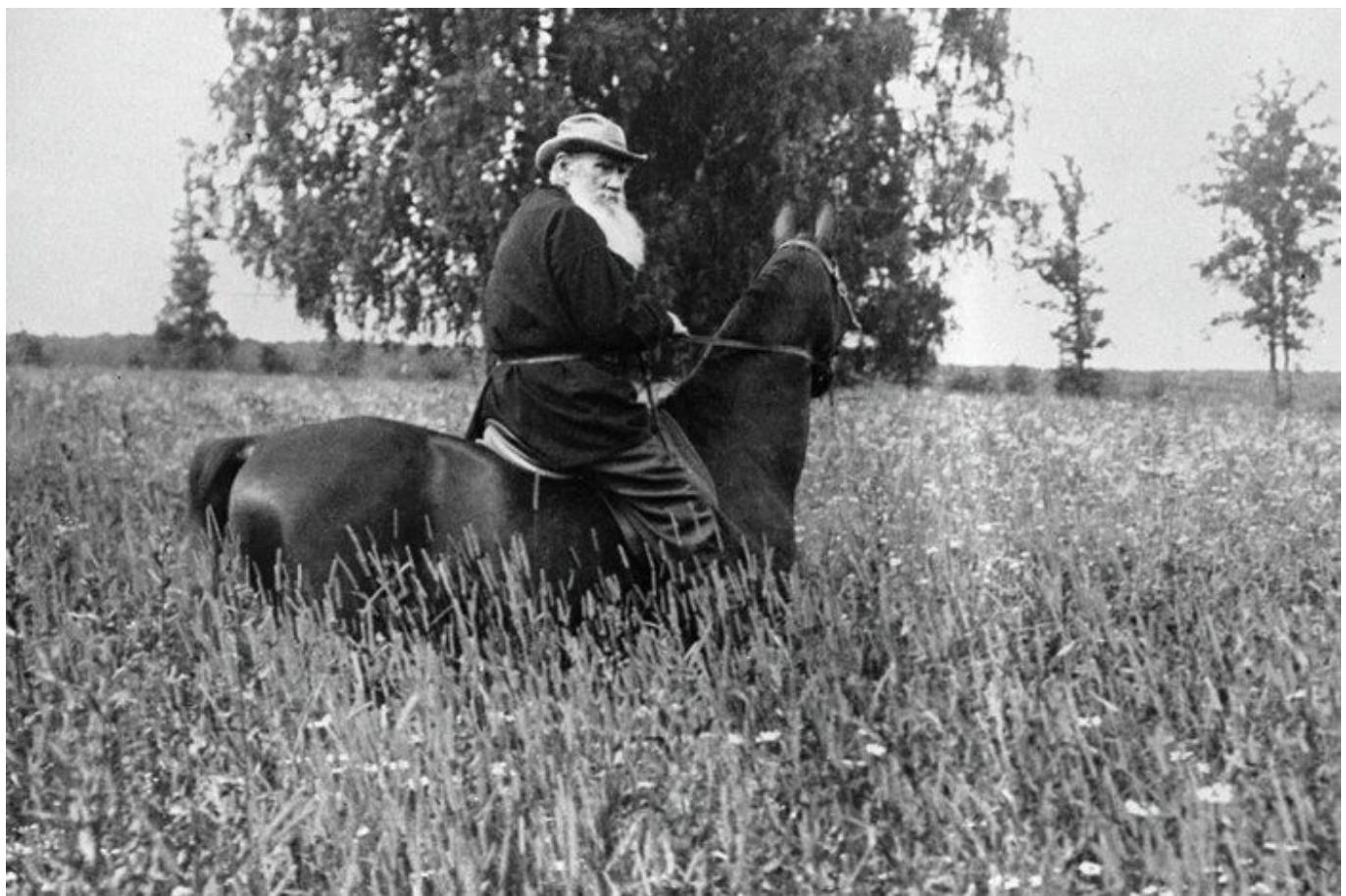

«Nobel» baýragyny almandygyna begenen Lew Tolstoý beýtmek bilen nähili prinsip döredip bildi?

Category: Edebi makalalar, Edebi tankyt, Kitapcy, Sözler
написано kitapcy | 26 января, 2025

"Nobel" baýragyny almandygyna begenen Lew Tolstoý beýtmek bilen nähili prinsip döredip bildi? «NOBEL» BAÝRAGYNY ALMANDYGYNA BEGENEN LEW TOLSTOÝ BEÝTMEK BILEN NÄHILI PRINSIP DÖREDIP BILDI?

«Meniň ynanjyma görä islendik görünüşli pul diñe erbetlik getirip biler»

Lew Tolstoý, 1908 / Fotosurat: RIA Novosti

1901-nji ýylda edebiýat ugrundan «Nobel» baýragynyň ilkinji gezek Lew Tolstoýa berilmegine garaşylýarka baýragyň fransuz

şahyry Sýulli-Prýudoma berilmegi dünýä möçberindäki okyjy gatlagy bolan rus ýazyjysyny gynandyrypdy. Arasynda Awgust Strindbergdir Selma Lagerlýofyňam bolan 42 ýazyjy-şahyr, suratkeş, edebi tankytçy Nobel komitetine hat ýazyp, baýragyň nämüçin Tolstoýa berilmändiginiň sebäbini indemek bilen birlikde beýik rus ýazyjysyndan ötünç sorapdyrlar.

Ýazyjy-şahyrlara, tankytçylara, suratkeşlere jogap hatyny ýazan Lew Tolstoý baýragyň özüne berilmändigine begenýändigini aýdypdyr:

«Bu meni uly azapdan halas etdi. Beýleki ähli pullar ýaly bu puly-da ulanmak meniň ynajyma görä diñe erbetlik getirip biler».

Käbirleriniň aýtmagyna görä, 1902-1906-nky ýyllarda Russiýanyň Ylymlar akademiýasy tarapyndan däl-de, Ýewropadaky jemgyýetçilik guramalary tarapyndan baýraga hödürlesen Lew Tolstoýyň ady emin agzalarynyň öñünde goýlan birinji başlıkdäki ýazyjylaryň sanawyna girizilmändir.

Şwed akademiýasy bolsa munuň ýalandygyny öñe sürmek bilen, baş kandidatyň anyk görkezilen sanawyň diñe elli ýyldan soñ belli bolandygyny we şonuň üçinem Tolstoý barada aýylan şeýle gürrüniň hakykata gabat gelmeýändini aýdypdy.

Şu ýerde bir sorag ýuze çykýar: Baýraga hödürlenip hödürlenmändigini bilmeýän Lew Tolstoý nämüçin onda 1906-njy ýylyň 8-nji oktyabrynda eserlerini fin diline geçiren ýazyjy dosty Arwid Ýarnefelde hat ýazyp, baýragyň özüne berilmezligi üçin Nobel komitetine yüzlenmeli haýış edipdir?

Bu jedelli soragyň üstünde kelle döwmezden öñ Tolstoýyň hatyny okalyň:

«Gadyrdan Arwid, Sizden ullakan haýışym bar.

Ilki bilen-ä size näme ýazandygymy hiç kim bilmese gowy. Haýışym şundan ybarat: Koniniň sözlerine salgylanın Birýukow Nobel batragynuň maňa berilmeginiň mümkünligini aýdypdyr. Baýrak berilen ýagdaýynda meniň mundan peýdalananmagym örän ýakımsız boljakdyhyň pikir edýändigim üçin, eger Şwesiýada gatnaşýan adamlarynyz bar bolsa, bu baýragyň maňa berilmezligi üçin aýaga galmaklaryny haýış edýärin.

Belkäm agzalardan birini tanaýansyñyz. Belkäm başlygyna hat ýazyp, sözüňuzi äşgär etmezlik şerti bilen beýtmezligi haýş edip bilersiňiz. Meniň özümem derejesini öwrenip, başlyga muny äşgär etmezlihi haýş etmegim mümkün. Emma belki-de olaryň entek meni mynasyp görjegi-görmejegi nägümana ýa-da pikirlerine getirmedik zadyny öňünden ret etmegi-de oňlamaýaryn. Ine, şunfan ugur alyp bu baýragy maňa bermezlik we baýrakdan ýüz öwürmek ýaly kyn ýagdaýda goýmazlyllary üçin eliňizden gelen zady etmegiňizi aýratyn haýş edýärin.
Siziň gadyrdanyňyz Lew Tolstoý».

Edebiýatyň taryhyny öwrenijiler dünýä edebiýatynyň çürbaşyna çykan şahsyýetiň Nobel baýragyndan entek kime berilendigi mälim edilmänkä yüz öwürmeginiň düýp sebäbini «baýragyň beriliş düzgünlerini bilmeýändigi» bilen baglanyşdyrýarlar. Emma eýýäm 1901-nji ýylда Strindberge we Lagerlýofa ýazan minnetdarlyk hatynda Lew Tolstoý «baýragyň pul böleginiň erbetlik getirjegine ynanýandygy» üçin kabul edip bilmejekdigini nygtapdy. Ýagny ömrüniň soňky çärýeginde amal edýän pelsepewi ugruna laýyklykda şonça köp pul baýragyndan daşda duranyny gowy görüpdir.

Ýeri gelende aýtsak, 1901-nji ýylда «Edebiýat boýunça ilkinji Nobel baýragynyň nämüçin Lew Tolstoýa berilmändigini» derňän Selma Lagerlýof 1909-njy ýylда baýraga mynasyp bolan ilkinji zenan ýazyjy boldy.

Lew Tolstoýyň ýazyjylygy bilen birlikde şahsyýetiniňem beýikdigini görkezýän oň esasy faktorlaryň birem ine şular ýaly «puldan daşda durmak» prinsipidir.

Bu prinsipiň doğrudygynyň ýa ýalňyşdygynyň jedelini orta atmak ýaly niyetimiz ýok (biziň üçin-ä dogry prinsip).

Bu ýerde esasy üns bermeli zat: Lew Tolstoýyň Nobel baýragyna çemeleşmesiniň soňky ýyllardaky edebiýatçy nesiller üçin döreden we «baýragyň maddy gymmatyna gyzykmazlyk» görünüşinde düşündirip boljak prinsip bolanlygydyr. Mysal üçin, 1949-njy ýylда Nobel baýragyna mynasyp bolan Uilýam Folkner 1950-nji ýylyň 10-njy dekabrynda pikirini şu sözler bilen beýan edipdi: «Baýragyň tutuş taryhyna we buýsançly maksadyna kybap görnüşde

onuň puluny sowmak üçin ýer tapmak kyn däl».

«Doktor Žiwago» romany üçin mynasyp görlen Nobel baýragyndan döwlet apparatynyň diýdimzor basylary netijesinde yüz öwürmeli bolan Boris Pasternakdan alty ýyl soň fransuz ýazyjysy we akyldary Žan-Pol Sartr baýragy özüne bermek hakdaky kararyň çykanlygyny eşden badyna baýrakdan yüz öwürdo. Şol wagt taryhyň dili 1964-nji ýylyň 22-nji oktyabryny görkezýärdi.

Hawa, 1968-nji ýylda howpsuzlyk güýçleri ony tussag etmäge synanyşanda, ýurduň prezidenti Šarl de Golla «Ony tussag edip bilmersiňiz. Žan-Pol Sartr – Fransiýadır!» diýdiren beýik şahsyyet.

Syýasy ýagdaýlar bulaşyp başlanda, wezipesinden çekiliп obasyna giden De Goll hem edil Sartr ýaly ikinji mert hereketini etmegi başarypdy.

Žan-Pol Sartryň 1964-nji ýylyň 22-nji oktyabrynda ýazan hatyň terjimesini ýakyn günlerde okyjylarymyza yetireris diýip umyt edýäris. Eger Alla ýol berse...

Hawa, awtoryny altmyş ýyldan soňam öñküsinden has güýcli görkezýän haty...

Maýis ALIZADE.

Ýekşenbe, 27.10.2024 ý. Edebi makalalar